

Petras Cvirka

Vaikų karas

Skaitmeninta iš knygos:
Petras Cvirka. Vaikų karas. Vilnius: Alma littera, 1999.

ISBN 978-5-430-06054-1

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“, 2012
<http://mkp.emokykla.lt/ebiblioteka/>

UGDYMO
PLĖTOTĖS
CENTRAS

Mikę jau du kartus perkėlė į kitą suolą. Dabar jis sėdi aukščiausiam suole, prie krosnies, kad mokytojas jį matytų. Jį išskyrė su Juozapėliu tik todėl, kad juodu pasidarė per daug dideli draugai, nes amžinai šnekėjo apie zuikius, voveres, karvelius, skaptavo pasikišę po suolu medinius vokietukus, galando peilius... Neretai taip įnikdavo į savo kalbas, kad, nutilus klasei, jie užmiršdavo kur esą ir pradėdavo garsiai kalbėtis. Vieną dieną, per istorijos pamoką, mokytojui uždavus ketvirtajam skyriui rašto darbą, Mikė, matyt, manydamas betupis kur nors laukuose, garsiai kreipėsi į Juozapėlį:

- Ar tu moki žydiškai?

- Ne.

- O aš moku: vai tiūter, cvancik tiūter, vai da tiūter, cvancik bam! - uždainuoja Mikė, bet išgirsta, kad visa klasė ošia juoku, ir atsipeikėjęs, sumetęs kame esąs, visas užraudęs, pamato priešais save stovintį ramų mokytoją, kuris, keldamas jį už smakro, sako:

- Rodos, Mikuti, mes ne smuklėje ir ne beprotnamyje. Nieks nebus! Pasiimk knygas ir pereik į Gudučio vietą.

Taip jį perkelia į kitą suolą, ir jo draugas Juozapėlis gauna naują kaimyną. Bet, kai tik Juozapėlis

atsigręžia į tą kampa, kur sėdi Mikė, šis tučtuojau atsako šypsena.

Jei mokytojas aiškina geografiją ir lazdele parodo žemėlapy tolimas šalis bei miestus, Mikė klauso visai rimtai. Jis persikelia mintimis į kalnus, kuriuose ir vasarą spindi sniegas, į vandenį, kuriuose gyvena bangžuvės, didesnės už didžiausius laivus, ir į tolimų miškų gelmes, kuriose pilna liūtų, leopardų ir dramblių. Mikė supa, glamonėja šilti pietų vėjai, jis prakeliauja miestus ir pereina upių krioklius, ir žemėlapy, po mokytojo vadžiojama lazdele, lyg begalinėje žalioje pievoje, pasilieka plačios upės. Jis žino rusvą dėmę, gulinčią žemėlapy, lyg lapės uodegą, – tai Kaukazo kalnai, – ir melsvą dėmę lyg debesėlį – tai Viduržemio jūra. Ir dar daug daug jis žino ir gerai išidėmi vieną upę, kuri visai tokia, kaip jo senelio rankoje iššokusi gysla: ji vadinasi Volga. Nemunas žymiai trumpesnė upė, visai panaši į slieką, bet Mikė pats prie jos gyvena, ir todėl jam labiausiai patinka.

Klausant geografijos, Mikės rankos nuleistos, peiliu nebeskaptuoja jis suolo ir nebestuksi į grindis klumpėmis. Jei tik mokytojas aiškina apie skaičius ir liepia atverst languotus sąsiuvinius, Mikė vėl ima bruzdėti. Iššauktas jis sumyšta, vietoj šimto pasako dešimt, nepatenkintas vogčia iš draugų nusirašo

uždavinį ir nekantraudamas žvalgosi į Juozapėlį, su kuriuo, jei tik galėtų, – paspruktų į laukus.

Mikė jau per du suolus pasilenkia, prikiša lūpas Juozapėlio ausin ir plepa apie Kryklos upelį.

Šneka jis, kad Kryklos upely yra duburių, kur didelis vyras prigertų, paskum, kad ten yra lydzių nuo dviejų sieksnių ir viena žuvis – kaip per visą mokyklą. Jis ten užtaisysias varžas ir sugausias žuvį. Žuvį parduosias Dovitkei, nusipirksias sau lenktinį peilį, o Juozapėliui – vargonėlius.

Staiga jo peilį, kuriuo jis karbuoja suolą, kažkas išmuša iš nagų. Už jo švarkelio įsikibusi kieta, stipri ranka kelia jį į orą. Mokytojas stovi prie jo, ir visa klasė atsigręžia į tą pusę.

– Stok! – sako mokytojas. – Parodyk sąsiuvinius! Vėl suplėšei?

– Namie palikau... – sako jis, ranka užsidengdamas išpjautą suole raidę. Bet Juozapėlis, jo draugas, greitai paima naują sąsiuvinį ir pro suolus tiesia Mikei. Mokytojas apsimeta nematęs ir vėl sako Mikei:

– Kodėl tu niekad galvos nepalieki? Eik, pastovėsi kampe. Tegul pasižiūri draugai, koks tu susivėlęs ir užuomarša. Labai negražu, Mikuti.

Mikė eina įsireižęs, rankas į kišenės susikišęs. Mokytojas jį palydi kurį laiką. Paskum iš jo veido

pyktis dingsta, jis atsigręžia į trečiąjį skyrių, į Juozapėlį:

- Na, pakartok uždavinį. Kiek kilometrų keleiviai nuėjo per dieną?

Iš kampo atsisuka Mikė. Jo akyse nematyt nei pykčio, nei ašarų. Tik jis labai neapkenčia išdidaus, pasipūtusio berniuko, draugų vadinamo Kuoduku, kuris kiekviena proga bando šaipytis iš Mikės nelaimių. Tas berniukas sėdi beveik atskirame suole ir kiekvienos pertraukos metu valgo varškinius pyragaičius. Jis toks išlepintas, kad ir vasarą avi baterialiais. Kai tik Kuodžių iššaukia atsakinėti, Mikė sudaro iš savo pirštų skaičius ir pakiša jam.

- Devyniolika kilometrų! - sako Kuodžiukas.

Mokykla suūžia. Aplink Kuodžių šnabžda, sako skaičius, bet berniukas rausta iš gėdos.

Mikė vėl iškelia pirštus. Dabar jis išskečia visą dešimtį ir prisispyręs tvirtina, kraipydamas galva, kad Kuodžius noromis nenoromis patiki.

- Dešimt...

- Tai tau, - sako mokytojas ir šypsodamasis nusigręžia į šoną, žiūrėdamas valandėlę pro langą.

- Tau turbūt sunku, Kuodžiau. Na, sėsk, pailsėsi.

Bet berniukas pakelia ranką, ir jo apatinė lūpa virpa kaip epušės lapelis:

- Mm-ikė, man truk-k-do! - tada jis krinta alkūnėmis ant suolo ir rauda.

- Mikai, Mikuti... - linguoja mokytojas galva, nežinodamas, ką su juo daryti. - Rytoj pereisi pas Kunkulį, o šiandien pasėdėsi po pamokų ir išspręsi tris uždavinius. Kitaip su tavim nebegalima.

Mokytojas užverčia dienyną ir sako:

- Kalbėkite maldą!

Visi, sustoję prieš mokytoją, kalba maldą. Tik vienas Mikė ašarų pilnomis akimis žiūri į grindis. Jis mato savo draugą Juozapėlį, su kuriuo šiandien tarėsi aplankyti paupį. Jo plaukai balti kaip avies vilnelė, lengvai užkrite ant pilko švarkelio perkaklio. Jo lūpos vos juda, ir dabar, kai kiti maldos metu renkasi knygas, kabina prie švarko sagų plunksnas, jis ramiai persižegnoja ir, pakėlęs akis, šypteli į Mikę. Mikė jam atsako tuo pat.

Jau seniai pabaigė kalbėt maldą, o paskutiniuose suoluose ją dar pradeda: teikis palaiminti mūsų dienos darbą...

- Kas ten? - klausia mokytojas.

Tada jie greit žegnojasi, rašaluotais pirštais palieka žymes kaktose, mažų pirštų žymes, ir krykšdami, su triukšmu, veržiasi, užsikimšdami duryse, vartydami suolus, griūdami nuo laiptų.

Toliau – skambus juokas ir verksmas.

Balsai darosi vis tolimesni ir duslesni. Rudens oras pilnas jų riksmo, visi takai pilni jų žodžių. Nė vieno medžio jie neapeina, nepakrapštę jo luobo. Nupurto girinius obuoliukus, nuraško graužučius, surenka varnų plunksnas, kaštonus ir giliukus. Nuskamba vaikų gerklės mišku ir pamiške, o Kryklos upelis pritaria savo murmėjimu jų juokui.

Klasėje šiū. Sargienė eidama uždaro visas duris.

Po suolais visur primėtyta popiergalių, pieštuko nuodrožų, prilaistyta rašalo, pritrupinta sūrio. Mikė repėčkoja po suolais. Nuo didesnių sūrio gabalėlių jis nupučia dulkes ir suvalgo. Vienur randa dešimt centų. Juos įsideda į burną ir nuplaukia kita suolų eile.

Draugų balsus jau seniai išnešiojo vėjas, tik šnera upokšnis ir suka Mikės paliktus septynis malūnėlius.

Iš sienos žiūri į Mikę Maironis. Mikė per vakarėlį turėjo išmukti jo eiles. Deklamuodamas posmą: „Gražumas dangaus! Tarp žvaigždžių įsikirtę, antai septyni šienpjoviai“, jis susimaišė. Vaistininkas, kuris sėdėjo su kunigu pirmoje eilėje, pradėjo ploti, ir, lydymas tylaus juoko, su skaudančia širdele, Mikė paliko sceną. Dabar Mikė kaip šiltą vilną galėtų išskendenti tas eiles. Valandėlę jis žiūri į susiraukusį dai-

nių, ir jam ateina mintis, kad Maironis turbūt moka kokį šimtą eilių... gal tūkstantį.

Kitame mokyklos gale pakyla fisharmonijos balsai. Aukšti ir žemi. Fisharmonijos muzika Mikei priena didžiuosius vargonus ir pirmąją komuniją.

Fisharmonija vėl nutyla, o Mikė teberymo, paskendęs savo svajonėse. Jis seniai galėjo atvert langą, išsokt žemyn ir nueit susikūprinęs grioviu, kad mokytojas nepastebėtų. Juk tai visuomet darydavo, ir tik retkarčiais tekdavo nukentėti dvigubai kitą dieną. Bet dabar Mikė rymo suolo, klausydamas skubių žingsnių, kurie girdėt prieškambario gale. Paskum pro durų plyšį įlenda du maži pirštai. Mikė prieina ir prikiša ausį.

- Mokytojas su dviračiu važinėja, o mūs katė pagavo žvirblį, dėl to aš ilgai neatėjau... - sako iš už durų balsas.

Tai Juozapėlis, kalvio sūnus, su kuriuo Mikę riša dvejų metų draugystė. Juozapėlis nepanašus į savo tėvą, didelį, petingą, juodais ūsais vyrą, kuris visai suodinas taško liepsnas ir grįžusį iš mokyklos sūnų viena ranka kaip kepurę mėto ore. Juozapėlis liesas, mažutis, ir kai jiedu su Mike išeina į laukus, jam visuomet tenka pernešt ant savo pečių kalvio vaiką per upės brastą. Todėl Mikė visuomet sakosi galįs

Juozapėlį viena ranka paguldyti ant žemės. Bet Mikė to niekuomet nedaro. Nebuvo gal mokykloje vaiko, kuris nebūtų paliestas Mikės rankos. Nebuvo klasėje ausies, kurios Mikė nebūtų tampęs, ir kaktos, kuri nebūtų ragavusi jo sprigto. Per savo paikumą jis daugiausia ir nukenčia, bet jo atkaklumui nėra galo.

Nė su vienu Mikės draugystė ilgai netrunka, nes jis pernelyg atkaklus, pasipūtęs, nemėgsta už save stipresnių ir daugiau išmanančių. Tik vienas Juozapėlis, kuris įstengia su Mike lenktyniauti, tasai mažutis ir silpnas padarėlis, duodasi lankstomas ir neretai pasiima prieš mokytoją draugo kaltės dalį.

Iš tikrųjų, juk Mikei reikalingas nors vienas draugas, nors vienas šiltas žvilgsnis, kuris lydėtų jį į kampą ir neužmirštų palikto po pamokų! Tokiu tik būdu Mikė ir nepasidarė vilkas avių būryje.

Kaip paprastai, mažasis kalvio vaikas ir šį kartą, spėjęs papietauti, atnešė Mikei medumi pateptą duonos riekę ir ją įteikė pro durų plyšį amžinam mokyklos atgailautojui.

Juozapėlis vienintelis, iš kurio jis nesijuokia, netąso už plaukų ir drovosi jo. Kai jis neišmoksta aritmetikos, kalviukas visuomet jį gelbsti. Už tai Mikė jam išpiešė sąsiuvinius, išdrožinėjo medines šakutes, ir už nukaltas Juozapėlio tėvo šėnutes jis mainais

atidavė gražią triušių porą. Iš Mikės Juozapėlis turi penkis atvirukus. Du su Velykomis, vienas su Kalėdomis, o vienas taip sau. Ir visuose beveik vienodai užrašyta: „Gerbiamas drauge, sveikinu su šventėmis ir linkiu jas linksmi praleist ir prašau man atrašyt atviruką su viščiukais, o jei tokio neturi, tai kitoki.“ Aš su pagarba, jūsų draugas Mikas Andrijonas iš Vidungėnų kaimo, valsčiaus ir Kauno apskrities.“

Mikė dabar laižo meduotus savo pirštus ir, kaip visuomet, pasakoja apie Kryklą, didelį vandens malūną, kurį pradėjęs statyti amerikonas, vadinamas Sebastijonu. Mikė sugalvoja visokių daiktų: netoli girioje esanti meška, ir jis jos nebijo. Jeigu meškai duot pauostyti tabako, ji tuojau padvesia. Paskum jis pasakoja, kad tėtė jam sakęs, jog po dideliais akmenimis yra skylių, pro kurias lenda į žemę plėšikai. Žemėje visur, ties mokykla ir galbūt net už Kauno, traukiasi plėšikų dvarai, tik vieni dvarai ir daug aukso.

Juozapėlis jau nežino, tikėti ar ne, kai Mikė giriasi, jog jų karvės duoda per dieną po septynis kibirus pieno, o kiaulė pernai atsivedė penkiasdešimt paršiukų.

- Mes galim kalbėt prie visų adverniškai: vertu verduok verman verme-verdaus... - sako Mikė ir

paaiškina, ką tai reiškia. Jeigu juodu šitaip kalbės, nesupras nei lenkai, nei mokytojas, nei vaikai.

Tačiau Juozapėlis negreit supranta, kokiū būdu Mikė išgalvoja tokią kalbą. Pamokomas Mikės, Juozapėlis laužo liežuvį, prie kiekvieno žodžio skiemenio pridėdamas „ver“. Pagaliau jie viens su kitu susikalba nauja kalba.

– Taip Amerikoj kalba, – sako Mikė. – Ar tu norėtum važiuoti į Ameriką?

Vėl Mikė kažką galvoja, paskum Juozapėlis mato, kaip jis virsta žemyn rankomis, kojas užverčia už galvos lyg koks rekėžis, stenėdamas pasileidžia per klasės aslą. Iš jo kišenių pabyra pieštukai, plunksnos, skardos gabaliukai, degtukai, bet jis eina skersas ir atbulas, šaukdamas draugui:

– Padaryk šitaip, atiduosiu visus triušius.

Upelio vandens tėkmė nusineša paskutinius pievų žiedus ir medžių lapus. Jau vėlyvas ruduo. Vaikai verčia puslapį po puslapio. Tik vieno Mikės ir Juozapėlio vietos tuščios. Rašalo buteliukas tupi vietoj Juozapėlio. Jo motina buvo atėjusi pas mokytoją ir pranešė, kad tėvas sunkiai serga, ir Juozapėlis reikalingas prie namų. Dvi šviesesnes dienas Mikė atbėgo iš kaimo ir išbraidžiojo su kalviuku Kryklą iki pat Nemuno. Iš savo sąsiuvinių išplėšė visus lapus, jiedu

pasidirbdino laiviukų ir paleido juos pavandeniui, prikrovę putinų uogų, apkaišę paukščių plunksnomis.

Jie išvaikščiojo laukus ir nušliaužiojo slankius. Mikė parodo Juozapėliui vieną žalmargę karvę, kuri panaši į žemėlapi, ir karvės šone jis matęs Viduržemio jūrą. Dar sausoje pievos žemėje abu raičiojasi, ir Mikė viena ranka parodė, kaip galys paguldyti tokius kaip Juozapėlis. Paskum jis sako Juozapėliui:

- Ar tu žinai, kodėl Anglijoje daug dūmų?..

Juozapėlis, maža girdėjęs apie tokius daiktus, purtosi nežinąs.

- Dėl to, kad ten visi pypkes rūko. - Paskum jis patyli valandėlę ir vėl sako: - O jeigu mūsų kaimo visi vyrai rūkytų pypkes iš daikto, išeitų didelis debesis. Ot būt gerai. Aš, kai užaugsiu, turėsiu pypkę, o tu?

Juozapėlis rūkyti nenoriš.

Juos išskiria užėjusios liūtys, nuo kurių išsilieja upeliai, ir žemėje telkšoja balos.

Atėjęs į mokyklą ir neradęs Juozapėlio, Mikė negali paslėpti savo liūdesio. Mikė nė kiek nepasitaiso naujoje vietoje. Aritmetikos sąsiuvinį pripiešia kiškių, skaitymų knygą prirašinėja, kampus jos apkarpo žirkklėmis, išduria per vidurį dvi skylės ir,

eidamas namo, ją pasikabina virvute prie švarko sagos.

Tris kartus iš eilės jį pastato į kampą, kam jis padirbdinęs iš popieriaus karvelius, davė kitiems ir laidė per pamokas, išplėšęs savo sąsiuvinio lapus. Mokytojas, atrodo, pradėjo duoti visišką Mikei laisvę. Jo nebaudžia, tik kiekvieną kartą, priėjęs prie jo, žiūri ilgai ir maldaujamai. O kai kitą dieną pasiskundžia mažutė pirmo skyriaus mergaitė, kad Mikė ją pastūmęs ir į balą įmetęs jos knygas, mokytojas nevaro Mikės į kampą, nepalieka po pamokų, tik ramiu ir tėvišku balsu sako:

- Dovanok jam, Izabele... - taip vadinasi nuskriaustoji. - Atleiskite jam visi. Jeigu Mikė būtų tikras vyras, jis paimtų ir perneštų per balą kiekvieną mažesnę savo draugą. Kaip matote, jis ne vyras ir ne kavalierius. Jis stiprus ir, dievažin, gal mane įveiktų. Mikutis neturi geros širdies. Jis stumia ir kumščiuoja kiekvieną už save silpnesnę. Aš nesakau, gal jis to nenori padaryti, bet jis taip daro. Mikė nelaimingas. Vaikai, padėkime jam... Jeigu jis jus nuskaus, nepykite, nesipriešinkite ir nusišypsokite jam. Pažiūrėsime, argi jau Mikė visai toks blogas vyras!

Kai mokytojas kalba, Mikė sėdi, panarinęs akis, ir atrodo, kad per visą savo gyvenimą mokykloje jis

pirmąkart susigėsta. Toji permaina džiugina mokytoją. Tada jis prieina ir paima Mikučiui už smakro:

- Tavęs daugiau niekad nebausiu. Daryk, kas patinka. Jeigu esi vyras, prižadėsi sau, kad visuomet būsi geras.

Mokytojas pamato, kad Mikės akyse sutviska ašara, ir jis, kiek pastovėjęs, greitai prieina prie lentos ir užrašo naują aritmetikos uždavinį.

Per dailyraščio pamoką Mikė išsiima naują sąsiuvinį ir plunksnakotį iš suktos beržo šakos, kuriuo neatsistebi visa mokykla. Kai tik dailyraštis - visos mergaitės puola prie jo ir prašo parašyt nors vieną žodį.

Mokytojas eina tarpusuoliu ir pataiso vienam kitam raides. Mikė nė nemato jo. Jis prisiartina, ilgai žiūri pro jo pečius ir paskum šypsodamasis glosto jo šviesučius plaukus. Mikė pakelia žydras akis ir greitai alkūne uždengia parašytus žodžius. Mokytojas palenkia galvą prie jo galvos ir sako, kad visi girdėtų:

- Matai, kai tik nori, gali visai geras vyras būti. Ir rašyti puikiai moki. O kas tokį plunksnakotį tau dovanojo?

- Ugi aš sau išdrožiau!

Mokytojas varto plunksnakotį ir stebisi išdrožinėtomis gyvačiukėmis, lapais, šakelėmis.

- Meisteris, meisteris, Mikuti!

Mikė atima nuo sąsiuvinio ranką ir pats kraipo galvą, nežinodamas, kuo stebėtis: plunksnakočiu ar savimi?

Atrodė, kad Mikės visai nebeliko mokykloje. Buvo dieną, kad visi vaikai užmiršo turį smarkuolį draugą.

Maža kas besiskundžia Mikės nuoskaudomis, o mokytojas net kelis kartus giria jį už rašto darbus. Galbūt jis liūdi dėl kalvio vaiko, su kuriuo nesimato jau kelintas mėnuo.

Pagaliau vieną dieną Juozapėlis grįžta. Vilki jis nauju švarkeliu, naujintelaitėmis kelnėmis, ant kurių užtrauktos stipriai prigludusios prie stilbių blauzdų raudonos kojinės.

- Gandras, gandras parlėkė! - šaukia vaikai.

Tikrai, Juozapėlis panašus į gandrą. Per tuos kelis mėnesius jis tiek ištyso, kad per visą nykščio storumą ūgiu pralenkė Mikę. Tą pasikeitimą veik visi pastebi, ir kalvio sūnų suolo draugai apiberia klausimais, patys pasigirdami, rodydami naujas knygas ir uždavinius, kuriuos sprendžia. Oi, kaip jie toli nuėjo ir paliko Juozapėlį!

Mikė, girdėdamas teikiamus senam draugui pagy-
rus ir nusistebėjimus, prie jo prisiartina veik pasku-
tinis.

- Pasimatuokim! - sako jis išsitempdamas.

Toks jo pirmas pasisveikinimas.

Juozapėlis dedasi negirdįs ir nori jau sėsti į suolą,
bet Mikė jį prispiria prie sienos, ir kalviukas noroms
nenoroms turi parodyti ūgį.

- Tu stiebiesi! - šaukia Mikei aplink susigrūde
pasižiūrėti šitos pramogos draugai.

- O jo korpės kaip geldos! - atsikerta Mikė ir dar
labiau išsitempia prieš Juozapėlį, kuris rausta ir kra-
tosi tokiomis rungtyėmis.

Didžiausiai Mikės nelaimei, veik visi nusprendžia,
kad Juozapėlis puse galvos praaugęs Mikeį.

- Tavo kojos kaip gandro! - atsikerta Mikė prieš
draugą ir, staiga pagriebę, ima laužti jo ranką, o
netrukus šoka imtynių, bet duryse išauga mokytojas,
ir visi pasitraukia į savo vietas. Įeidamas mokytojas
išgirsta Mikės žodžius, sviestus Juozapėliui:

- Ale aš tave įveikiu; o tu manęs - ne.

Štai rytą Mikė įsiveržia taip pat su naujomis
klumpėmis ir naujais autais. Apibėga suolus. Vieną
jis pavaišina sprigtu, kitam nykščiu užrėžia per

pakauši, su žirnių sauja sviedžia į langą. Visa mokykla pilna jo balso, net langai virpa. Atrodo, kad Mikė vėl atgimsta visokiems niekams ir išdykavimui. Jis negali pakęst, kad Juozapėlis jau antrą kartą atsisako su juo eiti į mišką ir domisi tik knygomis. Juozapėlis rimtai kimba pavyti draugus ir atsisako nuo kiekvieno Mikės siūlymo. Be to, Mikė negali užmiršti ir iškęsti gėdos, kad Juozapėlis jį parito.

Tai buvo prieš porą dienų. Jie visi būriu keliavo upės šlaitu išbandyt naujo aitvaro, kurį suklijavo iš laikraščių. Mikė, draugų erzinamas, pareikalauja, kad Juozapėlis išbandytų su juo savo jėgas. Kalviukas vis atsisakinėja, nors Mikė kelis kartus jam tyčiomis pakiša koją. Juozapėlis vis kenčia, bet, kai Mikė visiems pareiškia, kad Juozapėlį vienu pirštu paguldysiąs, šis tyliai sako:

- O aš negulsiu!

- O aš tave suriesiu.

- O aš nesiriesiu!

- Palauk, palaikyk man aitvarą! - šūkteli draugams Mikė ir, lyg tatai būtų tikrai reikalinga, atsitaitoja pamuštinuko rankoves.

- Ė, bijai!

- Prižadėk, kad kojos nekiši! - pagaliau ryžtingai sako Juozapėlis ir leidžiasi Mikės suimamas. Valan-

dėlę jie tariasi ir ginčijasi, katras neteisingai rankas laiko, katras negavęs apkabinti, bet Mikė, ir čia pasinaudojęs klasta, staiga iškelia Juozapėlį į orą, teškia žemyn, pakiša koją ir griūva ant jo. Nepaprastu vikrumu Juozapėlis išnyra į viršų ir apsižergia draugą. Bematant Mikės rankos iškryžiuotos, ir daugiau nebelieka abejonių apie kalvio vaiko pergalę.

Aplink stovį draugai džiūgauja, bet Mikė, vos atsistojęs, pūtuodamas vėl kimba į Juozapėlį ir ima jį laužti visu svoriu, užšokęs ant nugaros. Juozapėlis ir antrą kartą laimingai atsiduria viršuje. Mikė šaukia:

- Leisk, gandre tu! Ė, tu šitaip. O aš tau koją - trekšt ir išlaušiu.

- Prisipažink, kad tave įveikiau - paleisiu! - atsiliepia Juozapėlis, pradžiugęs pirmąja savo pergale, tebelaikydamas glėbyje atkaklų ožį.

- Neįveikei! Tu kerėbla! - ir kitaip pradeda Mikė barti, net plūsti draugą, kol šisai jį paleidžia.

Mikė to negalėjo pakęsti. Jis nežinojo, kaip atgauti prarastas vyro vardas, kuris dar prieš porą valandų skambėjo visoje mokykloje. Jis nesivaldo ir vėl puola suplušęs kalviuką, kol šis atsisako daugiau eiti imtynių ir pačiam Mikei siūlo:

- Gana! Mes vienodo stiprumo. Stokime!

Rodos, to turėjo pakakti Mikei, kad būtų patenkinta jo savimyla, bet jis pradeda niekinti draugo jėgą, pripuola prie jo, ištraukia aitvarą, kurį abu pusę dienos lipdė, ir jį čia pat sudrasko.

- Štai! - pūtuodamas rikteli Mikė, mesdamas Juozapėliui į akis šipulius.

Draugai nemanė, kad taip Mikė purkštaus dėl niekų, bet jis pabėga į kalvelę, pasilenkia, pakelia kietą žemės grumstą ir sviedžia į Juozapėlį. Gerai, kad jis vikriai spėja pasilenkti: grumstas suskyla, atsimušęs prie jo kojų. Paskum Mikė sviedžia antrą ir nepataikęs pasileidžia tekinas tolyn, grūmodamas, šaukdamas:

- Atiduok man triušius!

- Kad dovanojai, tai negausi. Ot!

- Nakčia ateisiu ir papjausiu!

Vėl draugai mato, kaip Mikė iškyla kitoje kalvelėje, pripuola prie gluosnio, pasikabina ant sušalusios šakos, nulaužia ją, pavelka kiek, paskum nusviedžia. Kiek pabėgęs, jis čiumpa nuo žemės, matyt, akmenį, užsiskečia ir sviedžia į upės vandenį. Ramiam upės vandeny pūksteli, paskum mažos bangelės pakyla ir nueina į pakraščius.

Kaip ramus upės vanduo susidrumsčia dviejų draugystė, trukusi ištikus metus. Ir visai dėl niekų.

Pasilikęs atšlaity su draugais, Juozapėlis suklijuoja aitvarą, ir, kai Mikė prisiartina arti namų, pamato danguje kažką pakilusį lyg baltą debesėlį. Tai Juozapėlio taikos vėliava. Tačiau į ją Mikė atsako kumštelės grūmojimu.

Mokykloje veik visi sužinojo, kuriems rūpėjo sužinoti, kad kietasprandį Mikę kelis kartus iš eilės palaužė liesas ir sudžiūvęs kalviukas, kuris taip ilgai gyveno Mikės galybės šešėlyje. Tuo beveik visi apsidžiaugė, ypač silpnesnieji, nes jie dabar turės užtarėją, kuris neduos kiekviena proga Mikei nekaltai jų pakaušius skusti.

Tačiau Juozapėliui ne imtynės rūpi. Jis visomis jėgomis kimba į pamokas. Jis maža paiso, kad Mikė visaip jį pradeda šiepti. Kai tik jis seno draugo žvilgsniu atsigręžia pažvelgti į Mikę, šis tuojau pasiskubina iškišti liežuvį. Kiekvienu metu Mikė ieško progos prikibti prie Juozapėlio, apkaltinti jį nebūtomis niekšybėmis. Prieina iki to, kad Mikė pasidaro skundikas, ir po kelių nevykusių draugo apkaltinimų jis dar labiau susigūžia savo kampe, rodos, tik laukdamas progos, kaip sunaikinti Juozapėlį.

Ilgai nereikia laukti. Vieną dieną, prieš pat Kalėdas, pradeda kristi sniegas. Jis krinta į žemę dide-

liais gabalais, lyg jazminų žiedai, ir mokyklos karin-
gieji suolai negali nusėdėti vietoje. Iš suolo į suolą
perduodamos žinios apie ruošiamą karą. Prieš pra-
sidedant ilgajai pietų pertraukai, jau žinoma, kad
kariaus antras ir trečias skyrius prieš ketvirtąjį. Tą
žinią kiekvienas nekantraudamas priima.

Tik spėja mokytojas užvožti dieną, prieangy
nuaidi skambutis – visi karingai šaukia choru.

– Karas, karas!

– Ne, diedą lipdysime!

– Karą darysime!

– Kas vokietis, kas rusas?

– Aš generolas, o tu?

– Aš viršila. Aš už tave didesnis!

– Palauk, mums reikia vėliavos!..

Tuos visus balsus išneša su klegesiu jų gerklės
į kiemą. Bematant kiemas nupėduojamas, ištrypia-
mas mažomis jų klumpėmis, naginėmis, lyg iš tikrųjų
būtų čia įsikurdinus didelė karo stovykla. Pirmo-
sios sniego gniūžtės trinktelėja į lango rėmus, kol
išbėga sargienė ir pagraso pranešianti mokytojui,
jeigu vaikai nesiliaus čia mėtęsi. Visi vienu balsu
nutaria: geriausia bus karas daryti sode, kiek toliau
nuo langų. Iš pradžių kariuomenėje nėra jokios tvar-
kos – visi šaukia, rėkia, prausia viens kitą, ir, dar

karui neprasadėjus, vienas sušlapęs pirmaskyris, su pilnomis ausimis sniego, pradeda žliumbti.

- Pirmas skyrius nekariaus. Jie mums kulkas dirbs! - atsiliepia vienas ketvirtojo skyriaus vadų.

- O mes su antruoju. Mes - vokiečiai! - pasiskelbia Mikė, plėšdamas iš švarko išdriskusį pamušalą, iš kurio bus tuojau padirbta vėliava.

- Mes rusai! Karašo malako, bum, bum! - rėkė ketvirtasis skyrius.

- Guter muter pokšt per muter. Ei, ei! Kas vokie-tis - šen pas mus!

- Aš nenoriu būt vokie-tis. Būkim indėnai. O kaip jie šneka?

- Aš žinau: ila, mila pykšt!

Mikė, kaip tikras generolas, akim apmeta mūšio lauką ir pamato, kad priešų stovykloje taip pat ant pagaikščio iškelta mėlyna vėliava - sąsiuvinio viršelis. Visos mūšio aistros pamažėl jame ima atslūgti, kai jis niekur neranda Juozapėlio, su kuriuo ryžosi išbandyti savo jėgas ir atkeršyt už prarastą garbę.

Tuo metu Juozapėlis sėdi suole ir perrašo iš knygos ketvirtąjį puslapį Biliūno pasakos. Jis neturi knygų, iš kurių galėtų laisvai mokytis, ir jam dažnai tenka persirašyti iš draugų, nes jo tėvas, kaus-

tydamas arklius, vos gali aprengti ir pavalgydinti didelę šeimą.

Netrukus klyksmas, karo šūkiai jį pavilioja prie lango. Mokyklos sode verda nepaprastas mūšis. Juozapėlis pamato pro krintantį sniegą draugų įkaitusius veidus ir apklijuotas sniegu nugaras. Ketvirtojo skyriaus dičkiai jau peržengia į antrojų ir trečiųjų mūšio plotą ir be jokio pasigailėjimo prausia, valgydina šaltu dangaus cukrumi mažuosius. Daugelis krinta sužeistų, kurie tuojau išsiritą iš sniego kaip barsukai keturiomis ir vėl kimba viens į kitą. Jis mato, kad daugelis jo skyriaus draugų leidžiasi bėgti, palikę kovos lauką ir atkaklesnius draugus, švarkelių skvernais užsidengę galvas, palydimi iš užpakalio dažnų gniūžčių, kurias taip taikliai laido rusai, šaukdami, kiek tik gerklės leidžia.

- Karašo, šo! Ura! Ura!

Daugelis vokiečių neišlaiko, pralaužus rusams jų fronto pirmąją sieną. Jie puolė paknopstomis į mokyklos kiemą, verkdami, kumščiuodamiesi nugrubusiais nagais, daužydami rankas į šonus. Juozapėlis jau nori sėst ir perrašinėti toliau, kai pamato vokiečių kariuomenės vadą, Mikę, apsuptą iš visų pusių ketvirtojo skyriaus generolų. Jis ginasi kiek gali, rankomis ir kojomis, spardosi kaip ožys, bet, ir

stipriausias būdamas, nieko nepadarys prieš dešimt dičių. Keli jo priešai begėdiškai nusitveria Mikę: užgula ant nugaros, o likusieji ima kraut sniegą jam už kaklo, už kelnaičių, prie nuogo kūno, kol patiesia visai ant žemės. Juozapėlis mato, kaip mažutis vaikas su rudu švarkeliu vis tebelaiiko užpakaly Mikės vėliavą, bet ketvirtokas ją taikosi išplėsti. Mikės pusėje lieka tik keli atkaklūs kariai, kurie ir prausiami, ir murdomi, drąsinami jau užgulto savo vado, dar nepasiduoda.

Juozapėly užverda pyktis, kad taip nedidvyriškai elgiasi ketvirtasis skyrius. Visi geri senos draugystės atsiminimai sušildo Juozapėlį, ir jis, kaip tikras trečiojo skyriaus patriotas, surinkęs būrį iš pabėgėlių, metasi į mūšį. Jo rankos dega. Jis šūkteli saviesiems:

– Nepasiduot! Į kovą, į kovą visi, kas tik galit!

Taip dainos žodžiais sustiprinęs trečiąjį skyrių, kalviukas vėl pereina su klumpakojais į puolimą. Pirmiausia išvaduoja Mikę, nuvalo nuo jo sniegą, paskum dideliu būriu, naujomis jėgomis sujungę savuosius, veržiasi kaip debesis priekin. Jų kulkos vis taikliau ir taikliau pradeda pliekti priešą. Girdėt jau ir rusų pusėj dejavimų.

Trečiojo skyriaus vėliavėlė vėl pakyla, nešama mažo berniuko su rudu švarkeliu. Pirmieji smūgiai

Juozapėliui kliūva į nugarą, į veidą. Bet jie tik paskatina dar smarkiau pulti ir atsisteisti už trečiajam skyriui padarytą skriaudą.

- Mike, pirmyn! - rikteli prabėgdamas Juozapėlis, kai šis, nesuprasdamas, kas įvyko, ištrūkęs iš priešų nagų, krato iš plaukų ir iš ančio sniegą, kuris tirpsta prie jo nuogo kūno ir šaltais lašeliais bėga krūtine. Mikė pamato, kad ketvirtojo skyriaus generolai ir kareiviai kiek įkabindami leidžiasi bėgti į laukus, prie upės kranto, ir, užsilindę už medžių, ruošiasi priimti puolimą, skubiai dirbdamiesi kulkas.

Mikė vieną valandėlę svarsto. Bet neilgai. Jo mažoje širdyje suliepsnoja dar neužgesusi neapykanta ir kerštas Juozapėliui. Ir jis palieka savo draugus ir pareiškia kariuomenėms pereinas pas rusus. Ketvirtasis skyrius skambiu kovos šauksmu sutinka savo noru perėjusį spruklį.

- Išdavikas! - rikteli trečiojo skyriaus kariai. - Jeigu mes tave paimsime į nelaisvę, tau bus - kaput!

- Vyrai, už Mikės galvą - keturios plunksnos! Kas gyvą paims - riešutų gaus!

- Valio! - šaukia vieni, o kiti dar prideda:

- Užsupt rusus!

Netrukus dvi kariuomenės susitinka. Veidai raudoni, įkaitę, rankose - kietos sniego kulkos. Iš karto

negalima atskirti, kur vokietis ir kur rusas. Generolai ir vadai puola eilinius. Per klaidą, įnirtę, aptemusiomis akimis, kai kurie ima pliekti savus. Girdėt tik šauksmai ir skysto po jų kojomis ištirpusio sniego čiūženimas.

- Gut, ura, valio, pirmyn! - šaukia viena pusė.

- Į kailį jiems. Paimt į nelaisvę gyvus!

Juozapėlis ištraukia iš pailsusio kareiviuko vėliavėlę ir ją perduoda kitam. Kiekvienas žino iš istorijos pamokų apie karus, kad vėliavos atidavimas priešui reiškia negarbę ir galą. Todėl ji turi būti nešama garbingai, iki mūšio galo, kol bus paimta priešo vėliava.

Kai Juozapėlis išgirsta skambutį, jis iškelia abi rankas ir sušunka:

- Taika! Užteks!

Bet jo niekas neklauso. Pakartotinai surikus, kova nurimsta, tik viena kita sniego gniūžtė prazvimbia pro ausis. Juozapėlis vėl pakelia rankas, norėdamas, matyt, pasakyti taikos prakalbą savajai ir priešo kariuomenei, kai tiesiog į burną su purvu patenka aitri, šalta sniego gniūžtė. Jis pamato Mikeį, kuris, nepaisydamas paliaubų, suminko dumbliną sniegą, padažo jį balutėj ir vėl ruošiasi sviesti Juozapėliui.

Tačiau Mikei netenka daugiau vaišinti Juozapėlio, kuris nuleidžia rankas, susvyruoja, paskum griebiasi už galvos ir kniūbsčias puola ant žemės.

- Ir gavai į dantis! - sako Mikė, paleisdamas iš rankų gniūžtę.

Jis stovi ir mato gulinčio Juozapėlio raudonas kojines, kurios atrodo kaip kraujo dėmės baltame sniege. Tačiau netrukus jis įžiūri tikrą kraują, kuris su seilėmis ir purvinu sniegu teka pro burną.

Prieina draugai vienas po kito. Prieina ir išsigandę, be žodžių, sustoja aplink kritusį trečiojo skyriaus karvedį, greta kurio guli suplėšytas skar-malas - vėliavėlė. Mikė pajunta, kaip jo neapykanta tirpsta, nyksta lyg sniegas. Jam darosi gaila draugo. Jis girdi kukčiojimą, prislėgtą verksmą, paskum storą, griežtą balsą. Mokytojo balsą. Mikė nieko nemato, tik baltą žemę ir dideles dideles Juozapėlio rankas, kurios ne kartą buvo apkabinusios jo kaklą, kai jis jį prieš metus nešiojo per upių brastas. Staiga Mikę stipriai kažkas papurto. Dar kartą ir dar dar. Jis pakelia pilnas išgąščio akis, susigūždamas, lyg jį kas būtų užsimojęs mušti, ir pamato mokytoją, žiūrintį į jį. Mokytojas visą laiką sekė iš savo kambario pro langą mūšį ir atsirado visai netikėtai. Pirmiausia

jis pakelia nuo žemės, prie Juozapėlio kojų, kietos gniūžtės nuotrupas ir rodo jam:

- Tai tu šituo draugą mušei?

Mikė tyli. Jo kojos ir kūnas virpa ne iš baimės, kad jį gali nubausti, bet iš gailėsčio, kuris suspaudžia jo širdį. Mikė mato, kaip, mokytojo padedami, du ketvirtojo skyriaus mokiniai pakelia Juozapėlį, užsideda jo rankas sau ant pečių ir neša. Juozapėlio raudonomis kojiniėmis apmautos blauzdos tabaluoja lyg pagaikščiai.

Mikę apima didelis noras bėgti, pasprukti. Bet jis negali taip padaryti, nes pats mokytojas jį veda už rankos, nieko jam nesako. Veda tuo kraujo pėdsaku, kuriuo nunešė į mokyklą jo draugą Juozapėlį.

Sužeistąjį įneša į klasę. Greitai sargienė atneša dubenį vandens, kuriuo nuplauna Juozapėlio veidą. Po valandėlės Juozapėlis apsidairo išblyškęs ir šyp-teli mokytojui.

- Neskauda?

- Ne... - Juozapėlis pirštais paliečia savo burną. - Tik vienas dantis kliba, ponas mokytojau! - kalba jis nerūpestingai, lyg viskas būtų vieni juokai.

Bet mokytojas žino, kad Juozapėlis, sukandęs dantis, vos tveria spiritu sumirkytą lūpą. Jis tik nenori parodyti, kad jam gelia, todėl šypsosi.

Mikė stovi čia pat, lyg visų užmirštas. Klasėje įsiviešpatauja tylą, nes visi žino, kad dabar ateina nusikaltėlio eilė. Mokytojas paglosto Juozapėlio galvą, paliečia skruostą, liepia jam ramiai pasėdėti valandėlę ir netrukus rūščiu veidu atsigręžia į Mikę. Mokytojas ilgai tyli, lyg svarstydamas, kokių gi vaistų duoti šiam nenuoramai, išdykėliui.

- Mikuti, - atsiliepia mokytojas griežtu balsu, - Mike, - kartoja jis tvirtesniu balsu, - ar tu pagalvoji, ką tu padarei? Juk nedaug tereikėjo, ir būtum išmušęs savo draugui akį. Kas tada?..

Mikučio lūpa išsitempia, pečiai pradeda judėti, ir, pirštais įsitvėręs savo švarko sagutės, ima verkti.

- Ir kuo tau nelaimingas draugas nusikalto? - kalba toliau mokytojas, nepaisydamas Mikės šliurpčiojimo. - Kai Juozapėlis išėjo tau padėti kovoti su ketvirtuoju skyriumi, tu palikai savuosius, kad galėtum nuskausti draugą dėl menkniekių. Ir tu kirtai kietu, purvinu sniegu. Taip galėjo pasielgti tik beširdis.

Mikė vis garsiau verkia. Ašaros jo kaip pupos byra švarkelio atlapais žemyn. Kumštelėmis jis trina akis. Verksmas jį visą purto.

- Aš matau, - sako mokytojas, - kad tau sunku pasitaisyti. Tu pasižadi ir neklausai. Tu užpuolei

draugą tuo pačiu laiku, kai jis ištiesė tau taikos ranką. Juozapėlis pasielgė kaip tikras vyras, kaip kilnus nugalėtojas...

Mikė pradeda taip garsiai verkti, kad ir Juozapėlis neišlaikęs pravirksta. Rauda ir paskutiniuose suoluose dvi mažos mergaitės. Timpčioja ir kitų lūpos.

Mokytojas negali nieko daugiau sakyti. Jis laukia užsikniaubęs, nuleidęs galvą, paskum atsistoja, prieina prie Juozapėlio ir stovi.

- Užteks, Juozapėli, - sako mokytojas. - Tave nuskriaudė draugas. Bet aš jo nebausiu, nors jis užsitarnavo didelės ir sunkios atgailos. Mikutis tavo rankose, Juozapėli. Pasakyk, kaip turiu su juo pasielgti?

Juozapėlis stojasi, rankomis užsiėmęs veidą. Jo lūpos patinusios. Jis nori kažką sakyti, bet vėl kniumba į suolą ir pro ašaras ištaria:

- M-mokytojau... aš noriu, kad Mi-mikei... aš... jūs... dovanotumėt...

- Juozapėli, tu dar kartą parodei esąs geros širdies. Manau, kad tai padės Mikučiui geriau kaip pati sunkiausia bausmė. Mikuti, o tu dabar pasakyk, ar prižadi pasitaisyti?.. Žinok, kad tai paskutinis kartas...

- Prižadui!.. - atsako tyliai, prislėgtu balsu Mikutis. Svyruodamas jis prieina greitai prie Juozapėlio ir apkabina jį. Juodu abu pasilaikydami verkia. Jų rankos tvirtai sukabintos, lyg amžinai taikai.

- Rankos jums duotos ne tam, kad jūs pastumtumėt mažesni, pakeltumėt akmenį prieš draugą, neteisingai prisiektumėt. Jūsų rankos laiko jūsų gyvenimą, jomis statysite savo ateitį. Jos turi padaryti didelius ir kilnius darbus! - sako mokytojas.

Paskum jis paima už pečių Juozapėlį ir Mikę, kuriuodu vis dar tebestovi susikibę vienas prieš kitą, vis tyliai beverkdami, ir sako:

- Judviejų rankos buvo didžiausia šių metų pamoka.

Mikutis šypteli Juozapėliui. Paskutinės ašaros džiūsta jo skruostuose, o akys giedros ir geros. Jie jau nebe priešai, bet draugai. Tuo metu, kai rankų vainikas susipina aplink juos, Mikė pasvyra į Juozapėlį ir sako:

- Aš dabar turiu du vartiklius karvelius ir tau rytoj abudu atnešiu...